

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/45-2-21>**Тетяна КИРИЧЕНКО,***orcid.org/0000-0002-9160-2124*

кандидат економічних наук,

старший викладач кафедри іноземних мов
Сумського національного аграрного університету
(Суми, Україна) honey11t@ukr.net**Тетяна РІДЕЛЬ,***orcid.org/0000-0002-6980-7975*

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов
Сумського національного аграрного університету
(Суми, Україна) tridel@ukr.net

СУТНІСТЬ КРОСКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У НАВЧАННІ ДОРΟΣЛИХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті аналізується сутність і значення кроскультурної взаємодії та використання «діалогу культур» у процесі навчання іноземної мови дорослих. Актуальність теми зумовлена тим, що в умовах інтеграції особливо важливим є пошук механізму перетворення різноманіття мов та культур із фактору, що перешкоджає діалогу між представниками різних лінгвосоціумів, на засіб взаєморозуміння та збагачення, на інструмент творчого розвитку соціально активної та самостійної особистості. Покладаючись на ці обставини формування мультиідентичності особистості учня, навчання іноземним мовам розглядається в межах кроскультурної взаємодії. Доведено, що визначення «кроскультурна комунікація» представлено близькими до споріднених полісемантичних термінів «міжкультурна комунікація», «діалог культур», «міжетнічна комунікація», «транскрасова, або міжкрасова, комунікація», що свідчить про актуальність міжкультурної проблематики та необхідність пошуку адекватного терміну номінації, який відображає предметну область досліджень, а не про наявність принципових відмінностей між цими термінами. Здійснено аналіз показників кроскультурної взаємодії як умови навчання дорослих іноземної мови. Стверджується, що вільне володіння іноземною мовою досягається не стільки завдяки знанню граматики, лексики, володінню навичками вимови чи вмінню перекладати, скільки завдяки пізнанню чужої культури. Розглянуто вплив мотивів на засвоєння іноземних мов дорослими учнями. Визначено особливості організації та здійснення ефективного навчання іноземних мов дорослих та низку суттєвих особливостей їх навчання. Доведено, що з метою більш глибокого та усвідомленого залучення слухачів до освітнього процесу необхідно визначити можливості використання різних компонентів культури країни мови, що вивчається. Надано перелік психолого-педагогічних бар'єрів, які перешкоджають успішному навчанню дорослих англійської мови, шляхів їх подолання та використання комунікативних правил навчання дорослих. Зроблено висновок, що ідея кроскультурної взаємодії все частіше знаходить втілення у практиці викладання іноземної мови. Висвітлено думку, що співвивчення іноземної мови та культури дає змогу якісніше опанувати іноземні мови.

Ключові слова: кроскультурна взаємодія, діалог культур, мультиідентичність, іноземні мови, навчання дорослих, міжкультурна комунікація.

Tetiana KYRYCHENKO,*orcid.org/0000-0002-9160-2124*

Candidate of Economic Sciences,

Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
Sumy National Agrarian University
(Sumy, Ukraine) honey11t@ukr.net**Tetiana RIDEL,***orcid.org/0000-0002-6980-7975*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Sumy National Agrarian University
(Sumy, Ukraine) tridel@ukr.net

THE ESSENCE OF CROSS-CULTURAL INTERACTION IN TEACHING ADULTS A FOREIGN LANGUAGE

The article analyzes the essence and importance of cross-cultural interaction and the use of "dialogue of cultures" in the process of teaching adults a foreign language. The relevance of the topic is due to the fact that in terms of integration it is especially important to find a mechanism to transform the diversity of languages and cultures from a factor that

hinders the dialogue between different societies into a means of mutual understanding and enrichment, a tool for creative development of a socially active and independent personality. Given the circumstances, the formation of multi-identity of the student's personality in the course of teaching foreign languages is considered within the framework of cross-cultural interaction. It is proved that the definition of "cross-cultural communication" is close to the related polysemantic terms "intercultural communication", "intercultural dialogue", "interethnic communication", "transracial or interracial communication", which indicates the relevance of intercultural issues and the need to find an adequate term that reflects the subject area of research, rather than the existence of fundamental differences between these terms. The analysis of indicators of cross-cultural interaction as a condition for teaching adults a foreign language is carried out. It is argued that fluency in a foreign language is achieved not so much through knowledge of grammar, vocabulary, pronunciation skills or the ability to translate, but through knowledge of another culture. The influence of motives on the acquisition of foreign languages by adult students is considered. The peculiarities of the organization and implementation of effective teaching adults foreign languages and a number of significant features of their learning are identified. It is proved that in order to more deeply and consciously involve students in the educational process, it is necessary to identify opportunities to use different components of the culture of the studied language. A list of psychological and pedagogical barriers that hinder the successful learning of English by adults, ways to overcome them and the use of communicative rules of adult learning are suggested. It is concluded that the idea of cross-cultural interaction is increasingly embodied in the practice of teaching a foreign language. The opinion is highlighted that the co-study of a foreign language and culture allows to master foreign languages more effectively.

Key words: cross-cultural interaction, dialogue of cultures, multi-identity, foreign languages, teaching adults, intercultural communication.

Постановка проблеми. Нині володіння іноземними мовами стає дуже затребуваним, оскільки є інструментом, що дає людині змогу не тільки вільно орієнтуватися у суспільстві, а й якісно виконувати професійні функції, розширювати свій професійний і культурний світогляд. Дедалі більше входить у наше життя використання різноманітних джерел інформації, зокрема іноземними мовами. Значна кількість дорослих людей докладають зусилля для здійснення своєї освіти з мовної вертикалі, продовжуючи, а часом і починаючи вивчення іноземних мов у зрілому віці. Це пов'язано з глибокими міжнародними процесами лібералізації суспільства, що відбуваються у світі, з розширенням міжнародної торгівлі та можливостей співпраці з іноземними партнерами в галузі економіки, політики, культури та зростання туризму.

Згідно з офіційною статистикою, 80% (Кравченко, 2014: 1) усієї поштової кореспонденції заповнюється англійською мовою. Більшість міжнародних конференцій, змагань, Олімпійських ігор, ділових нарад та переговорів політиків та дипломатів із різних країн проводяться англійською. Іноземна мова оточує нас усюди, а оскільки більшість середовища, в якій вона задіяна, стикається з життям дорослих, то необхідність її вивчення відчують саме вони.

Дорослим людям розпочати вивчення іноземної мови «з нуля» або вдосконалити вже наявні мовні вміння та навички, опанувати професійну лексику дають можливість установи додаткової освіти.

Практика роботи з дорослими в системі додаткової освіти спонукає до необхідності звернутися до розгляду особливостей їхнього навчання іноземної мови. Логіка роботи з дорослою аудиторією передбачає необхідність врахування цілей вивчення ними іноземної мови.

Різноманітність цілей навчання іноземної мови у дорослих слухачів однієї групи не дає змоги говорити про її гомогенність, що породжує необхідність обліку всього спектра потреб кожного учня під час планування навчальної діяльності.

За свідченням деяких наукових джерел, цілі можуть бути різними: робота за кордоном, участь у міжнародних конференціях, навчання у закладах вищої освіти в інших країнах, здійснення ділового листування, участь у переговорах, туризм тощо.

В умовах інтеграції особливо важливим є пошук механізму перетворення різноманіття мов та культур із фактору, що перешкоджає діалогу між представниками різних лінгвосоціумів, на засіб взаєморозуміння та збагачення, на інструмент творчого розвитку соціально активної та самостійної особистості. До такого механізму можна віднести мовну освіту, що базується на міжкультурній парадигмі і є такою, що проголошує провідний принцип полікультурності та передбачає формування суб'єкта полікультурної й мультилінгвальної світової цивілізації.

Покладаючись на ці обставини формування мультиідентичності особистості учня, навчання іноземним мовам необхідно розглядати в межах кроскультурної взаємодії.

Аналіз досліджень. Науковий інтерес до кроскультурної взаємодії засвідчується появою численних зарубіжних досліджень з антропології на початку ХХ століття. Праці таких вчених, як Р. Бенедикт, Ф. Боас, С. Бочнер, В. Гудікунст, А. Кардинер, Ю. Кім, Дж. М'юрдок, М. Мід, Л. Морган, Е. Тайлор, Дж. Вайтінг, І. Чайлд, були спрямовані на вивчення практики виховання в різних культурних системах. Праці з питань, пов'язаних із кроскультурним навчанням, слід вважати вагомим здобутком науки в дослідженні

окресленої проблеми (М. Беннетт, А. Китсантас, Дж. Мейерс, Т. Вільямс, Х. Триандіс).

Сучасні українські наукові дослідження присвячені вивченню таких аспектів кроскультурної взаємодії, як мовна взаємодія (Ф. Бацевич, В. Демецька, Н. Миропольська, Р. Помірко, А. Паславська, О. Селіванова, Т. Скубашевська) та формування мовної особистості в європейському соціокультурному освітньому просторі (В. Махінов).

Аналізуючи мотиви навчання дорослих, С. Вершловський підкреслює, що «дорослий навчається, передусім, керуючись прагматичними мотивами. Якщо доросла людина вже має необхідні знання, що дають їй змогу вирішувати проблеми, то вона не відчуває необхідності вийти за рамки життєвого і професійного досвіду, що склався» (Недосека, 2011: 32).

Набагато менше вивчений феномен кроскультурної взаємодії в контексті проблематики педагогіки вищої школи і сучасної освіти. Більше того, у процесі вивчення вказаної проблеми автори не раз стикалися з думками про те, що явище «кроскультурної взаємодії» не має відношення до педагогічної практики. Однак дійсність і процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, свідчать про зворотне.

Мета статті. Ми поставили собі за мету проаналізувати сутність та значення кроскультурної взаємодії та використання «діалогу культур» у процесі навчання дорослих іноземної мови. Крім того, вбачаємо за необхідне розглянути вплив мотивів на засвоєння іноземних мов дорослими учнями. Також необхідно визначити можливості використання різних компонентів культури країни мови, що вивчається, з метою більш глибокого та усвідомленого залучення слухачів до освітнього процесу. Особлива увага буде приділена психолого-педагогічним бар'єрам, які перешкоджають успішному навчанню дорослих англійської мови, шляхів їх подолання та використання комунікативних правил навчання дорослих.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що міжкультурні контакти розвиваються у специфічному культурному та соціально-психологічному контексті. Цей процес охоплює різні сфери суспільного життя всіх держав світу, і неможливо знайти етнічні спільноти, які не зазнали б впливу з боку культур інших народів. Усе це призвело до того, що, з одного боку, світ об'єднується з урахуванням економічної, технологічної, інформаційної інтеграції, з іншого – посилюються інтеграційні процеси, що призводять до зростання культурної самосвідомості та культурної самоідентифікації.

Інтерес до іншої культури визначається потребою людини знайти у ній новий образ світу, здатний забезпечити стійку ідентифікацію. Сучасні кроскультурні комунікації є наслідком процесу інтеграції культур, що відбувається у світі, викликаного природним ходом розвитку інформаційної цивілізації. Однак національні та культурні особливості не тільки присутні, а й суттєво впливають як на економічну систему, так і на всі аспекти життєдіяльності країн і народів.

Увага до кроскультурних комунікацій визначає необхідність дослідження процесів, упродовж яких люди структурують свої уявлення, очікування та на їх основі формують свій погляд на соціальне оточення.

Підкреслимо, що визначення «кроскультурна комунікація» представлена близькими до споріднених полісемантичних термінів «міжкультурна комунікація», «діалог культур», «міжетнічна комунікація», «трансрасова, або міжрасова, комунікація», що свідчить про актуальність міжкультурної проблематики та необхідність пошуку адекватного терміну номінації, який відбиває предметну область досліджень, а не про наявність принципових відмінностей між цими термінами. Ця дефініція базується на основі поєднання ключових складових – культури та комунікації.

Для більш точного розуміння визначення «кроскультурна комунікація» слід розглянути пов'язані з нею поняття. Міжкультурна комунікація займає одне з центральних місць у вивченні та оцінці сучасного стану людського суспільства, коли особливо важливо визначити оптимальні межі між глобалізацією та збереженням соціокультурного плюралізму, між терором та толерантністю. У процесі міжкультурної комунікації відбувається усвідомлення комунікантами соціальних норм «чужої» культури, що створює умови для успішної соціалізації й акультурації, що сприяють розвитку сучасної, відкритої до співпраці та творення мультикультурної особистості (Могилевич, 2009: 6–9). Зарубіжний вчений у цій галузі О. Садохін міжкультурну комунікацію сприймає як «сукупність різноманітних форм відносин та спілкування між індивідами та групами, що належать до різних культур» (Севач, 2010: 106–109).

Існування культури та комунікації можливе лише в діалозі тих, хто створив, і тих, хто сприймає явища культури. Діалог культур є формою взаємодії, розуміння та оцінки культурної предметності і знаходиться в центрі культурного процесу. Поняття діалогу в культурному процесі має широке значення. Воно включає діалог творця і споживача культурних цінностей, діалог поколінь,

діалог культур як форми взаємодії та взаєморозуміння народів. У міру розвитку торгівлі, міграції населення взаємодія культур неминуче розширюється і є джерелом взаємозбагачення та розвитку (Диалог культур в современном мире, 2019). Діалог культур – це реалізація потреби у взаємодії, взаємодопомозі, взаємозбагаченні.

Аналізуючи ці дефініції, Л. Бережнова сформулювала таке визначення поняття «кроскультурна взаємодія»: взаємодія, що базується на перетині різних культур. Кроскультурна взаємодія вимагає розуміння та поваги самобутньої культури народів, життєвих цінностей, усвідомлення необхідності взаєморозуміння для людей, усвідомлення як прав, так і обов'язків щодо громадських і соціальних контактів, готовності брати участь у вирішенні проблем представників будь-якого етносу (Бережнова, 2003).

Інтерес до феномену міжкультурної/кроскультурної комунікації виник після Другої світової війни. Стало очевидним, що для встановлення успішних контактів необхідно було знати механізми та фактори взаємодії та взаєморозуміння між культурами та їх носіями. Кардинальним питанням під час розгляду культури в аспекті міжкультурної комунікації є зняття стереотипів у сприйнятті особистості, готової до міжкультурної комунікації.

Водночас протягом навчання іноземну мову не можна відокремлювати від сфери діяльності учнів, яка конкретизує цілі занять та особливості їх проведення через використання ситуацій: спілкування, що відображає повсякденні побутові потреби; контактного спілкування особистісного характеру; спілкування суспільно-політичного характеру; професійного спілкування (Могилевич, 2009: 6–9).

Кроскультурна взаємодія передбачає, що викладання іноземної мови має відповідати принципам взаємодоповнення, взаємозв'язку компонентів навчальної діяльності на основі поєднання навчання іноземної мови з індивідуальними потребами та ціннісними орієнтаціями учнів.

Зазначимо, що на заняттях викладачі часто стикаються із взаємозв'язком мови та культури. Ті, хто вивчає іноземну мову, мають можливість зіставити не тільки різні мови, а й різні культури, знайти в них спільні риси та відмінності, збагатити свій життєвий досвід. Недарма С. Тер-Минасова підкреслює, що кожен урок іноземної мови – це перехрестя культур, практика міжкультурної комунікації, тому що кожне іноземне слово відображає іноземний світ та іноземну культуру: за кожним словом стоїть зумовлене національною

свідомістю (знову ж таки іноземною, якщо слово іноземне) уявлення про світ» (Тер-Минасова, 2019). Без урахування національно-культурних особливостей щодо мови неможливе повноцінне оволодіння предметом.

Здійснений аналіз показників кроскультурної взаємодії як умови навчання дорослих іноземної мови дає можливість стверджувати, що вільне володіння іноземною мовою досягається не стільки завдяки знанню граматики, лексики, володінню навичками вимови чи вмінню перекладати, скільки завдяки пізнанню чужої культури.

Процес навчання також має будуватися відповідно до психологічних особливостей цієї категорії учнів.

Крім того, існує низка психологічних бар'єрів, що перешкоджають успішному навчанню дорослих англійської. Практика роботи в закладах додаткової освіти дає змогу назвати деякі з них:

– бар'єр віку (дорослий учень відчуває певний психологічний дискомфорт, перебуваючи поруч із слухачами різного віку; те саме може відчувати і викладач);

– соціального статусу (на момент початку навчання слухачі, як правило, вже мають певне становище у суспільстві, що нерідко стає своєрідною «важкою ношею» в навчанні);

– очікування невдачі (дорослі нерідко вважають, що, незважаючи на всі докладені зусилля, вони не зможуть опанувати мову);

– страху перед помилкою (маючи прогалини у мовній підготовці, учні можуть не виконати якое завдання виключно через страх допустити помилку);

– індивідуальних особливостей (залежність успішності та швидкості оволодіння навчальним матеріалом від індивідуальних особливостей учня – типу мислення, виду пам'яті тощо) (Козлова, 2010: 16–17).

Дорослі учні, крім того, зазнають труднощів під час вивчення іноземної мови у зв'язку з безрезультатним попереднім досвідом її засвоєння, а також із термінами навчання.

Звідси виникає необхідність визначення особливостей організації та здійснення ефективного навчання іноземних мов дорослих.

Зазначимо, що психологи називають низку суттєвих особливостей навчання дорослих.

Дорослі люди мають заохотити вчитися. Дорослі іноді чинять супротив вивченню чогось лише тому, що хтось каже їм, що вони мають це вивчити. Їхнє навчання буде ефективним лише тоді, коли у них з'явиться сильна внутрішня мотивація для оволодіння новими навичками чи надбання певних знань. Їхнє бажання вчитися можна

розбудити чи стимулювати зовнішнім впливом, але нав'язати його неможливо.

Дорослі вивчатимуть лише те, що, на їхню думку, їм необхідно вивчити. Дорослі ставляться до навчання набагато практичніше. Вони хочуть знати, чим це допоможе їм зараз. Щоб доросла людина почала вчитися, їй потрібно запропонувати безпосередньо те, що вона хоче дізнатися: «що ви робитимете; як ви це робитимете; чому це працюватиме».

Дорослі люди навчаються у процесі роботи. Через рік доросла людина забуде принаймні 50% того, що вона вивчала «пасивно», за два роки – 80%. Однак якщо у неї буде можливість відразу після вивчення закріпити отримані знання на практиці, а потім періодично виконувати практичні вправи, нові знання утримаються в пам'яті значно довше.

Навчання дорослих людей сконцентровано на реальних проблемах. Роботу з ними слід розпочинати з вирішення конкретної проблеми, взятої з досвіду.

На навчання дорослих людей великий вплив має попередній досвід. У дорослих сприйняття нових знань «пов'язане». Знання повинні бути поєднані та пов'язані з накопиченим життєвим досвідом. Якщо нові знання не узгоджуються з тим, що вони вже знають, то слухачі підсвідомо налаштовуються на те, щоб такі знання відкинути.

Дорослі успішніше навчаються в неформальній обстановці. Найкраще люди засвоюють нові знання в ситуаціях, які мало нагадують звичний процес навчання. Це такі ситуації, коли учні мають можливість негайно застосувати практично нові знання та навички.

Під час навчання дорослих потрібно використовувати різноманітні методи. У дорослих процес навчання протікає швидше, якщо вони сприймають інформацію відразу кількома органами чуттів. Відео, презентації можуть значно посилити враження від заняття. Щоб викликати зміни у способі дій, ставленні чи думках учня, слід залучити слухача до активної участі в освітньому процесі, тобто використовувати дискусійний метод навчання.

Дорослих людей не потрібно «оцінювати». Конкуренція негативно впливає на навчання дорослих людей. Слід не оцінювати їхні навчальні досягнення, а мотивувати до здійснення самооцінки своєї навчальної діяльності (Козлова, 2005: 135–137).

Перелічені особливості диктують необхідність використання таких комунікативних правил під час навчання дорослих:

– викладач має говорити останнім (спочатку потрібно вислухати, обговорити, проаналізувати, провести «мозкову атаку», попросити слухачів сформулювати свої висновки, а потім, якщо необхідно, висловити свої побажання);

– будь-якій людині, яка дає поради, а особливо викладачеві, необхідно навчитися слухати уважно;

– завдання викладача полягає не в тому, щоб просто підтримувати розмову. Він повинен навчити своїх підопічних думати самостійно, а не думати замість них;

– людський розум подібний до парашута – він не спрацює, якщо його не відкрити (викладач повинен ретельно продумати свої дії і домогтися того, щоб слухачі були відкриті для нових знань) (Китайгородская, 1978).

Таким чином, для встановлення успішних контактів необхідно знати механізми та фактори взаємодії та взаєморозуміння між культурами та їх носіями. Кардинальним питанням у процесі розгляду культури в аспекті міжкультурної комунікації є проблема взаємодії, взаємовпливу, взаємопроникнення. Зазначимо, що крайніми, полярними точками зору на цю проблему є визнання міжкультурного діалогу як однієї з умов розвитку культури та заперечення діалогу для збереження самотності та самоідентифікації. Такі дослідники, як М. М. Бахтін, В. С. Біблер, М. Бубер, П. Сорокін, вважають, що культура здатна жити тільки на межі культур, у діалозі з ними, коли спілкування культур постає як їхнє взаємне породження (Бахтин, 1986; Библер, 1975; Сорокин, 1992).

Саме взаємодія культур різного типу, на думку П. Сорокіна, є умовою їхнього виживання. Такий підхід, безсумнівно, передбачає, що культура неспроможна існувати й розвиватися поза комунікацією, оскільки за своєю природою вона як комунікаційна система перебуває в різноманітній взаємодії з іншими структурами як у собі, так і ззовні. Звідси випливає, що головним інструментом для діалогу є власне «комунікація», яка включає не лише процес обміну інформацією, а й створення певної спільноти, у якій люди осмислюють інформацію і співвідносять свої думки з думками комунікативних партнерів, створюючи на цій основі певний рівень взаєморозуміння. При цьому відбувається не так самовираження і передача вже сформованих думок, як спільне сенсотворення.

Варто зазначити, що комунікативні процеси набувають того чи іншого сенсу лише в певному контексті. Комунікативний акт та зміст інформації залежать від того, як він розглядається: у контексті конкретного комунікативного епізоду, у контексті

відносному чи в контексті тієї чи іншої культури або культурних відносин.

Основним результатом комунікації є взаємне розуміння того, чого повинні досягти співрозмовники внаслідок спілкування. У цьому сенсі культура та комунікація нероздільні.

У представників різних культур по-різному йде дешифрування отриманих повідомлень. Природно припустити, що чим більше культурних відмінностей є між суб'єктами, тим більше труднощів виникає задля досягнення мети взаєморозуміння. Звідси випливає, що учасники кроскультурної комунікації не мають обмежуватися власними традиціями, звичаями, уявленнями і способами поведінки, а повинні знайомитися з чужими правилами і нормами повсякденного спілкування.

Висновки. Кроскультурна взаємодія – це міжперсональна комунікація у спеціальному контексті, коли один учасник виявляє культурну відмінність іншого. Кроскультурну комунікацію слід розглядати як сукупність різноманітних форм відносин між індивідами та групами, що належать до різних культур.

Поняття «кроскультурна комунікація» в наукових джерелах розглядається у кількох значеннях:

– галузь соціальної реальності, змістом якої виступає процес взаємодії культур, орієнтований на взаємопроникнення культурно-комунікативних культур смислів, досягнення взаєморозуміння з урахуванням та збереженням «національної картини світу», але водночас і їхнє взаємозбагачення в соціокультурному та духовному плані;

– динамічний процес, який має свою структуру, сутнісні характеристики, що розкривають механізми взаємодії культур, що здійснюються у різних формах міжкультурних зв'язків від індивідуально-групового рівня до міждержавного (Вершловский, 2002).

Останнім часом ідея кроскультурної взаємодії все частіше знаходить втілення у практиці викладання іноземної мови. Співвивчення іноземної мови та культури, розвиток у тих, хто навчається, здатності орієнтуватися в культурі країни – носія мови, зняття стереотипів у сприйнятті особистості, готової до міжкультурної комунікації, дають змогу якісніше опанувати іноземні мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. Москва : Искусство, 1986. 444 с.
2. Бережнова Л. Н. Полиэтническая образовательная среда. Санкт-Петербург : Изд-во РГПУ, 2003. 200 с.
3. Библер В. С. Мышление как творчество. Введение в логику мыслительного диалога. Москва : Политиздат, 1975. 399 с.
4. Диалог культур в современном мире. Традиции и новации в динамике культуры. URL: <https://studfiles.net/preview/5707436/page:90>
5. Китайгородская Г. А. Оптимальная организация учебного процесса при интенсивном обучении иностранным языкам взрослых. *Психология и методика обучения иностранным языкам*. Москва, 1978.
6. Ковылина Е. В. Преподавание иностранного языка в рамках культурологического подхода. *Молодой ученый*. 2010. Т. 2, № 8. С. 160–164.
7. Козлова О. В. Интегративная технология обучения взрослых иностранному языку. *Современные наукоемкие технологии*. 2005. № 8. С. 135–137.
8. Козлова О. В. Преподавание иностранного языка в рамках культурологического подхода. *Молодой учёный*. 2010. Т. 2, № 8. С. 16–21.
9. Кравченко Т. В. Ділове мовлення як складова частина програми у вивченні іноземної мови ВНЗ немовного профілю. Міжнародна науково-практична конференція «*Научная мысль информационного века – 2014*». Польша; Пшемишель, 2014.
10. Мацько Д. С. Психологические барьеры в обучении взрослых иностранному языку и способы их преодоления : материалы науч.-практ. конф. 2005. С. 16–17.
11. Могилевич Б. Р. Концептуальные характеристики межкультурной коммуникации в ракурсе социологических исследований. *Известия Саратовского университета. Серия «Социология. Политология»*. 2009. Вып. 1. Т. 9. С. 6–9.
12. Недосека О. Н. Понятие «кроскультурная коммуникация» в современном гуманитарном знании. *Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Серия «Педагогика, психология»*. 2011. № 4(7). С. 201–203.
13. Образование взрослых: опыт и проблемы / под ред. С. Г. Вершловского. Санкт-Петербург : ИВЭСЭ : Знание, 2002. 167 с.
14. Севач А. В. Диалог культур в контексте межкультурных коммуникаций. *Вестник Московского государственного университета культуры и искусств*. 2010. Июль-август. № 4(36). С. 106–109.
15. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество / общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Соколова ; пер. с англ. Москва : Политиздат, 1992. 543 с.
16. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. URL: <https://studfiles.net/preview/6208277>.
17. Балевиц Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.
18. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції : Курс лекцій (схеми і таблиці) / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. ; за ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2011. 338 с.

19. Радченко Т. Швейцарський досвід організації навчального процесу на засадах полікультурності у вищій школі. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2016. № 1. С. 9–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduep_2016_1_2
20. Щетиніна Л. В., Рудакова С. Г., Кравець О. В. Сутність крос-культурної компетентності: від теорії до практики. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/25190/Shchetinina_4_17.pdf?sequence=1&isAllowed=y
21. Bennet M. Basic concepts of intercultural communication: selected readings. Yarmouth, 1998. 254 p.
22. Byram M. Teaching and assessing intercultural communicative competence. Philadelphia, PA: Multilingual Matters. *Language Learning Journal*. 1997. № 10. P. 32–38.
23. Coyle D., Hood P., Marsh D. CLIL: Content and Language Integrated Learning. Cambridge University Press, 2010. 124 p.

REFERENCES

1. Bakhtyn M. M. Estetyka slovestnoho tvorchestva [Aesthetics of verbal creativity]. M.: Ysskustvo, 1986. 444 p. [in Russian]
2. Berezhnova L. N. Polyetnicheskaya obrasovatel'naya sreda [Multi-ethnic educational environment]. Saint-Petersburg.: Publishing house RGPU, 2003. 200 p. [in Russian]
3. Bybler V. S. Myshlenyye kak tvorchestvo. Vvedenyie v lohyku myslytel'nogo dyaloha [Thinking as creativity. Introduction to the logic of thought dialogue]. M.: Polytyzdat, 1975. 399 p. [in Russian]
4. Dyaloh kul'tur v sovremennom myre. Traditsyy y ynnovatsyy v dynamyke kul'tury [Dialogue of cultures in the modern world. Traditions and innovations in the dynamics of culture] URL: <https://studfiles.net/preview/5707436/page:90>
5. Kytayhorodskaya H. A. Optymal'naya orhanyzatsyya uchebnoho prostessa pry yntensyvnom obuchenyy ynostrannym yazykam vzroslykh. Psykhohohyya y metodyka obuchenyy ynostrannym yazykam. [Optimal organization of the educational process in the course of intensive teaching adults foreign languages. Psychology and methods of teaching foreign languages]. M., 1978. [in Russian]
6. Kovylina Ye. V. Prepodavanyie ynostrannoho yazyka v ramkakh kul'turolohycheskoho podkhoda [Teaching a foreign language within the framework of a cultural approach]. *Young scientist*, 2010. Vol. 2. № 8. pp. 160–164. [in Russian]
7. Kozlova O. V. Yntegratyvnaya tekhnohyya obuchenyya vzroslykh ynostrannomu yazyku [Integrative technology for teaching adults a foreign language]. *Modern high technologies*, 2005. № 8. pp. 135–137. [in Russian]
8. Kozlova O. V. Prepodavanyie ynostrannoho yazyka v ramkakh kul'turolohycheskoho podkhoda [Teaching a foreign language within the framework of a cultural approach]. *Young scientist*, 2010. Vol. 2. № 8. pp. 16–21. [in Russian]
9. Kravchenko T. V. Dilove movlennya yak skladova chastynt prohramy u vyvchenni inozemnoyi movy VNZ nemovnoho profilyu [Business language as an integral part of the syllabus in the study of a foreign language at a non-linguistic university]. International scientific conference “Scientific Thought of the Information Age-2014”. Poland; Przemysl, 2014. [in Ukrainian]
10. Mats'ko D. S. Psykhohohyeheskyie bar'yery v obuchenyy vzroslykh ynostrannomu yazyku y sposoby ykh preodolenyya [Psychological barriers in teaching adults a foreign language and ways to overcome them]. Proceedings of a scientific conference, 2005. pp. 16–17. [in Russian]
11. Mohylevych B. R. Konseptualnyie kharakterystyky mezhkul'turnoy kommunikatsyy v rakurse sotsiolohyeheskykh yssledovanyi [Conceptual characteristics of intercultural communication from the perspective of sociological research]. *Saratov University Bulletin. “Sociology. Political Science” Series*, 2009. Issue 1. Vol. 9. pp. 6–9. [in Russian]
12. Nedoseka O. N. Ponyatyie “krosskul'turnaya kommunikatsyya” v sovremennom humanyarnom znanyy [The concept of “cross-cultural communication” in modern humanitarian knowledge]. *Vector of science of Togliatti State University. “Pedagogy, Psychology” Series*, 2011. № 4(7). pp. 201–203. [in Russian]
13. Obrazovanye vzroslykh: opyt y problemy / pod redaktsyey S. H. Vershlovskoho. [Adult education: experience and challenges]. St-Petersburg: YVESE: Znanye, 2002. 167 p. [in Russian]
14. Sevach A. V. Dialoh kul'tur v kontekste mezhkul'turnykh kommunykatsyy [Dialogue of cultures in the context of intercultural communication]. *MHUKY Bulletin*, 2010. July-August, № 4(36). pp. 106–109. [in Russian]
15. Sorokyn P. A. Chelovek. Tsyvylsatsyya. Obshchestvo / obshchaya redaktsyya y predyslovyie A. Yu. Sohomonov; perevod s anhylyskoho [Person. Civilization. Society]. M.: Polytyzdat, 1992. 543 p. [in Russian]
16. Ter-Mynasova S. H. Yazyk y mezhkul'turnaya kommunykatsyya [Language and intercultural communication]. Retrieved from: <https://studfiles.net/preview/6208277>. [in Russian]
17. Batsevych F. S. Slovyk terminiv mizhkul'turnoyi komunikatsyy [Glossary of terms of cross-cultural communication]. Kyiv: Dovira, 2007. 205 p. [in Ukrainian]
18. Nikolayeva S. Yu. Metodyka formuvannya mizhkul'turnoyi inshomovnoyy kompetentsyy: kurs lektsyy (skhemy i tablytsi) / Bihuch O. B., Borysko N. F., Borets'ka H. Ye. et al. / za red. S. Yu. Nikolayevoyy. [Methods of forming intercultural foreign language communicative competence: Course of lectures (schemes and tables)] Kyiv: Lenvit, 2011. 338 p. [in Ukrainian]
19. Radchenko T. Shveytsars'ky dosvid orhanizatsyy navchalnoho protsesu na zasadakh polikul'turnosti u vyshchyy shkoli [Swiss experience in organizing the educational process on the basis of multiculturalism in higher education]. Bulletin of the Alfred Nobel University of Dnepropetrovsk. Series: Pedagogy and Psychology, 2016. № 1. pp. 9–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduep_2016_1_2 [in Ukrainian]
20. Shchetinina L. V., Rudakova S. H., Kravets' O. V. Sutnis't' kroskul'turnoy kompetentnosti: vid teoriyy do praktyky [The essence of cross-cultural competence: from theory to practice]. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/25190/Shchetinina_4_17.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian]
21. Bennet M. (1998) Basic concepts of intercultural communication: selected readings. Yarmouth. 254 p.
22. Byram M. (1997) Teaching and assessing intercultural communicative competence. Philadelphia, PA: Multilingual Matters. *Language Learning Journal*. № 10. 32–38 pp.
23. Coyle D., Hood P., Marsh D. CLIL: Content and Language Integrated Learning. Cambridge University Press, 2010. 124 p.